

В.В. Половинська

аспірантка кафедри історії і археології слов'ян

Інституту історичної освіти

Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

МАТРИМОНІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ РУСЬКОЇ КНЯЗІВСЬКОЇ ДИНАСТІЇ ЗІ СКАНДИНАВСЬКИМИ МОНАРШИМИ ДВОРАМИ В ХІ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІІ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано розвиток русько-скандинавських міжнародних відносин ХІ–ХІІ ст., закріплених завдяки монаршим династичним шлюбам, їх динаміку та особливості; з'ясовано місце шлюбних зв'язків у системі тогочасних міждержавних взаємин Русі і Скандинавії та визначено зовнішньополітичний вектор Давньоруської держави зазначеного періоду.

Ключові слова: Скандинавія, Давня Русь, династичні зв'язки, русько-скандинавські міжнародні відносини.

Актуальність даної проблеми зумовлюється таким. Упродовж останнього десятиліття зріс інтерес історичної науки до вивчення соціокультурних контактів різних народів. Вивчення зазначених контактів в епоху Середньовіччя, окрім науково-теоретичної цінності, має також цінність практичну, оскільки дає сьогоденню уроки взаємодії різних культур – приміром, східнослов'янської та скандинавської. Немає жодного сумніву в тому, що саме Русі як етнокультурній реальності, що виникла на перехресті цивілізацій між Заходом і Сходом, Візантією і скандинавською Північчю, належить провідна роль в історичному житті українського народу, включаючи і його міжнаціональні спілкування; саме в часи Давньоруської держави були закладені підвалини українсько-західноєвропейських взаємин у різних сферах, від економічної до духовної. Вивчення шлюбних зв'язків руської князівської династії зі

скандинавськими дворами XI–XII ст. як вагомого складника взаємин тогочасного Східнослов'янського світу та Скандинавії дозволить дослідникам з'ясувати масштаб, сутність, характер і розвиток русько-скандинавських міжнародних відносин, а отже, і їхнє значення для сучасності.

Метою дослідження є аналіз розвитку русько-скандинавських міжнародних відносин XI–XII ст., закріплених завдяки монаршим династичним шлюбом. Для реалізації мети дослідження визначені такі *наукові завдання*:

- проаналізувати динаміку та особливості матримоніальних русько-скандинавських взаємин періоду, що розглядається;

- з'ясувати місце шлюбних зв'язків у системі тогочасних міждержавних відносин Русі і Скандинавії;

- визначити зовнішньополітичний вектор Давньоруської держави;

- схарактеризувати династичні зв'язки руських князів з дворами європейських держав XI–XII ст.

У *вітчизняній історичній науці* дана тема, незважаючи на зазначену актуальність, висвітлена фрагментарно. Зокрема, князівські матримоніальні союзи XI–XII ст. розглядав у своїй монографії "Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст." Д.С. Наливайко. Куди більшу увагу династичним зв'язкам Русі і Скандинавії присвятили *зарубіжні вчені*: М.А. Алпатов [1], Т.Н. Джаксон [3; 27], Г. С. Лебедев [4], О.О. Мельникова [5; 6], Є.А. Ридзевська [15], Б.А. Рібаков [13; 14], Г.Б. Бедненко [26], О.І. Богуславський [2], А.В. Назаренко [9], В.О. Мошин [7], Н.А. Баумгартен [16], Х. Рюсс [24], Я. Галлен [18] та інші.

Першим з того, що ми повинні виокремити, є унікальність давньоскандинавських джерел: ті відомості щодо матримоніальних зв'язків руської князівської династії зі скандинавськими дворами в XI – першій половині XII ст., котрі містяться в низці ісландських королівських саг, а також в "Діяннях архієпископів гамбурзької церкви" Адама Бременського та в декількох середньовічних данських джерелах ("Діяння данців" Саксона Граматика, Данські Бартоліанські

аннали) не згадані в давньоруських джерелах, як зауважує Т.Н. Джаксон [27].

Власне, дослідження Джаксон і дають нам змогу доповнити династичну схему Х. Рюсса [24], яка у скоректованому варіанті виглядатиме так:

Володимир – (989–1011) – Анна (Візантія)

Владимировичі

Ярослав – (1019–1050) – Інгігерд-Ірина (Швеція)

Марія-Добронєга – (1040–1087) – Казимір I (Польща)

Ярославичі

Володимир – (?) – Ода, графиня Ліппольд (Німеччина) – (до 1052)

– Іда фон Ельсдорф (Німеччина)

Ізяслав-Дмитрій – (1043–1078) – Гертруда (Польща)

Вишеслава – (?) – Болеслав II (Польща)

Всеволод-Андрій – (1050–1067) – донька Костянтина IX Мономаха (Візантія)

Анастасія – (1039–1046) – Андрій (Угорщина)

Єлизавета – (1044–1066) – Харальд (Норвегія)

Анна – (1050–1060) – Генріх (Франція)

– (1060–1075) – Рудольф, граф Креспі-Валуа (Франція)

Онуки Ярославичі

Ростислав-Іван Володимирович – (1060–1067) – Ланка? (Угорщина) Ярополк-Петро Ізяславич – (1073–1086) – Кунігунда фон Орламюде (Німеччина)

Святополк-Михаїл Ізяславич – (до 1113) – Комніна (Візантія)

Євпраксія Ізяславна – (1088–1089) – Мешко III (Польща)

Олег-Михаїл Святославич – (1083) – Феофано Музалон (Візантія)

Володимир-Василій Всеволодович Мономах – (1074–1107) – Гіта (Англія)

Апраксія-Адальгейда Всеволодівна – (1089) – Генріх III фон Стаде – (?) Генріх IV (Німеччина)

Мономаховичі

Мстислав-Харальд-Федор Володимирович – (1095–1122) – Крістін (Швеція)

Мстислав-Харальд-Федір Володимирович – (1122–1132) – донька новгородського посадника Завидя-Дмитрія

Маріца – (1116) – Леон Діоген (Візантія)

Євфимія – (1117–1138) – Коломан I (Угорщина)

Мстиславичі-Мономаховичі

Інгіборг – (1118) – Кнут Лавард (Данія)

Мальфрід – (1111) – Сігурд Хрестоносець (Норвегія) – (1133) – Ейрік II (Данія)

Святополк-Іван – (1144) – Євфимія (Моравія)

Ірина – (?) – Андронік Комнін (Візантія)

Єфросинія – (1146–1176) – Геза II (Угорщина)

Як бачимо, русько-скандинавські зв'язки не були визначальними в цій системі, але займали в ній міцне становище і дбайливо підтримувалися.

Зазначимо, що в схемі бракує шлюбу Вальдемара Данського та Софії, Сіффії, скандинавських джерел: "Вальдамар, конунг данів, оженився на Сіффії, доньці конунга Валада в Пуліналанді і королеви Рікіси» [17, к. 295]. Його дату знаходимо у Данських Бартоліанських анналах: "1154. Вальдамар заручився з Софією і став королем" [25, і. 340]. Спираючись на аргументацію Я. Галлена, котрий ототожнює *Валада* з мінським князем Володарем Глебовичем [18, s. 273–288], Джаксон доходить висновку, що "Сіффія, дружина Вальдемара Данського, – це Софія, донька Володаря Глебовича Мінського, що померла 1198 р.", й уточнює: "«Гарна шкіра» і «Сага про Кнютлінгів» називають Валада (Валадаря) конунгом у *Пуліналанді*, а «Огляд саг про данських конунгів» – конунгом у *Поленії*. Обидва топоніми звично є назвами Польщі. Можливо, прізвисько Валада пояснюється тим, що дружиною його була полька (Рікіса – дочка польського князя Болеслава III та Сбислави, правнучки Ярослава Володимировича)" [27].

Ще повніша картина щодо політичної та культурної орієнтації Давньоруської держави постає перед нами із залученням підрахунків Н.А. Баумгартена, згідно з якими з 36

відомостей про міжнародні шлюбні союзи київських Рюриковичів у XI ст. 8 припадає на Німеччину, 2 – на Францію, 5 – на скандинавські країни й Англію (в той час тісно з ними пов'язану), 7 – на Польщу, 6 – на Угорщину, 3 – на воловецьких князівен, а один шлюб було укладено з візантійською принцесою і 3 – з представниками візантійської аристократії [16]. Дані досить-таки промовисті: із загальної кількості 36 шлюбних союзів тридцять припадає на держави Центральної й Західної Європи і лише декілька – на Візантійську імперію та воловецькі ханства. За тими ж даними, у XII ст. "частка Візантії зростає до 7 випадків, але не завдяки істотному зменшенню шлюбних союзів великих київських князів з правлячими династіями центрально- і західноєвропейських держав" [16, с. 69]. Тому небезпідставно знаний югославський літературознавець В. Мошин зазначав з цього приводу: "Хоч би як применшували значення династичного чинника в питаннях культурної орієнтації середньовічних держав, наведені цифри переконливо свідчать про те, що в XI ст. Русь у своєму політичному житті була значно сильніше пов'язана із Західною Європою, ніж з Візантією й балканськими слов'янами" [7, с. 41]. У будь-якому випадку ці династичні зв'язки, разом з участю Київської Русі в європейських дипломатичних комбінаціях, коаліціях і війнах, з повною очевидністю засвідчують, що в XI–XII ст. вона входила до європейської державно-політичної системи й усвідомлювала себе частиною цієї системи. Русь жила напруженим міжнародним життям, а її зовнішня політика XI–XII ст. – це, передусім, як слушно зазначає М.А. Алпатов, "зустрічний рух великої європейської держави на Захід" [1, с. 56]. На ґрунті зазначених економічних і політичних зв'язків розвивалося міжнародне культурне спілкування Київської Русі, яке в XI–XII ст. набуло значного розмаху та інтенсивності.

У скандинавській літературній традиції та свідомості середньовічних скандинавів Ярославу Мудрому надавалось особливе значення. Він був знаковою фігурою, у якій персоніфікувалися зв'язки зі Східною Європою. Його шлюб з донькою конунга Свеаланда Олава Шьотконунга – Інгігерд,

укладений 1019 р., поклав початок переходу від спорадичних особистих зв'язків між скандинавською і давньоруською панівною верхівкою до міждержавних відносин Русі і Скандинавських держав, звичною формою яких став обмін посольствами [5].

3-посеред мотивів шлюбного союзу Ярослава з Інгігерд у науковій літературі називалися як внутрішньо-, так і зовнішньополітичні.

На думку О.О. Мельникової, внутрішньополітична ситуація, яка склалася на Русі на початку володарювання Ярослава спонукала його активізувати контакти зі Скандинавією, що було вкрай необхідним для рекрутування військових сил [5, с. 301–344].

Також висловлювалося припущення, що однією з причин, що спонукала Ярослава укласти союз з Олавом Шведським, був військовий похід по Східному шляху, здійснений ярлом Свейном Хаконарсоном 1015 року. Ярослав нібито йшов на цей шлюб для запобігання можливих у подальшому агресивних дій, які, як і раніше (напад на Ладугу ярла Ейріка Хаконарсона 997 року), робилися, якщо не самим Олавом, то друзями й гостями, яким він протегував [13, с. 56]. Відзначаючи нестабільну ситуацію в південному Приладожжі на межі X–XI століть, котра негативно позначалася як на стані міжнародної торгівлі, так і на безпеці Новгороду, дослідники також схарактеризували шлюб між Ярославом Мудрим та Інгігерд як спробу усунення зазначеної нестабільності. Ладозьке ярлство внаслідок перетворилося на своєрідну буферну зону між Скандинавією і Руссю: ставши володінням шведки Інгігерд, ця область виявилася захищеною від нападів шведів, а, будучи передана ярлу Рьогнвальду, другу Олава Норвезького, – і від нападів норвежців [2, с. 152].

Джаксон вважає, що причина куди глибша. Період від 1018 до середини 1020-х рр. в цілому відзначений посиленням русько-шведських і русько-данських зв'язків, котре викликане бажанням Ярослава створити антипольську коаліцію в процесі боротьби за київський стіл [9, с. 13–19; 6, с. 47]. Саме як наслідок цієї

політики, зазначає Джексон, і варто розглядати сватання Ярослава до доньки Олава Шведського й подальше одруження з нею [27].

Шлюб доньки Інгігерд і Ярослава Єлисавети (Еллісів) з норвезьким конунгом Харальдом Сігурдарсоном, укладений близько 1044 року, завдяки перекладам російських поетів (Н.А. Львова, І.Ф. Богдановича, К.Н. Батюшкова) XVIII–XIX ст. "Пісні норвезького витязя Гаральда Хороброго" (створеної, вочевидь, у XIII ст. [12, с. 515]) перетворився на романтичну легенду: "Коли побачив Гаральд молоду князівну, прекрасну Єлисавету Ярославну, полонили його її ясні очі й соболині брови, тонкий стан та лебедина хода – і покохав він Єлисавету на віки вічні" [8, с. 402]. Насправді все було значно прозаїчніше.

Лише в двох джерелах – "Гнилий шкірі" [22] та "Хульдї" [19] (що сходить до попередньої) – містяться відомості про сватання Харальда до Єлисавети Ярославни:

"Харальд їздив по всьому Аустрвегу і здійснив багато подвигів, і за це конунг його високо цінував. У конунга Ярицлейва і княгині Інгігерд була дочка, яку звали Елісабет, нормани називають її Еллісів. Харальд завів розмову з конунгом, чи не захоче той віддати йому дівчину за дружину, сказав, що він відомий родичами своїми і предками, а також почасті й своєю поведінкою. Конунг відповідає на цю промову добре і сказав так: «Це добре сказано; думається мені, у багатьох відношеннях доньці моїй підходить те, що стосується самого тебе, та тут можуть почати говорити великі хьовдінги, що це було б дещо поспішне рішення, якщо б я віддав її чужоземцеві, у якого немає держави для управління і який до того ж недостатньо багатий рухомим майном. Але я не хочу тим не менш відмовляти тобі в цьому одруженні; краще залишити тобі твою пошану до слушного часу, навіть якщо ти трохи почекаєш; використаєш ти для цього, вважаємо ми, і святість конунга Олава, і твою власну фізичну та духовну досконалість, оскільки ти так тут прожив, що собі ти придбав славу, а нам шану і великий успіх нашій державі; дуже ймовірно також, що,

розпочавшись у такий спосіб, збільшиться ще більше твоя слава й шана». Так вони завершили свою розмову.

Після цього вирішив Харальд відправитися геть з країни, зібрав він тоді великий загін людей, розлучилися вони з конунгом Ярицлейвом кращими друзями" [15, к. 2–3; 18, к. 56–60].

П.А. Мунк висунув припущення, що сватання на початку 1030-х рр. відбулися не могло, а швидше мало місце після повернення Харальда з Візантії, оскільки на час, що розглядається, Єлизаветі навряд чи могло бути більше, ніж десять років [23, s. 534]. Однак частина дослідників з тих, котрі роком народження князівни вважають 1025-й [20, s. 510; 21, s. 52], не висловлюють думки про порушення черговості подій у саговому викладі [3].

Що ж до історій про палку закоханість дикого варяга Харальда у по-візантійськи витончену та по-слов'янськи пишну Єлизавету, то вони пояснюються романтизмом XVIII–XIX століть – епохи, коли закохані могли чинити безумства, красти наречених ті навіть стрілятися через кохання. Як зазначає Г.Б. Бедненко, "вікінги XI століття билися через жінку хіба що в черзі на неї. І зовсім не були схожі на кіношних "гардемаринів" (буквально, "стражів моря"). Сваталися ж вкрай виважено та обмірковано, насамперед, якщо йшлося про шлях до престолу" [26].

Г.Б. Бедненко наголошує, що сватання Харальда їй здається малоімовірним з двох причин: по-перше, на виданні у Ярослава була старша донька Анастасія; по-друге, Сігурдарсон того часу загалом не міг вважатися перспективним нареченим. До Візантії Харальд, на думку Бедненко, вирушив, аби випробувати удачу та здобути багатства, необхідні для завоювання норвезького престолу [26].

Фігура Харальда Хардроди також є показовою в ролі "містка" між епічною віхою та новим, "династичним етапом" русько-скандинавських відносин. Він вирушає з Києва "туди, де араби з норманнами бій ведуть на землі і на морі", до Візантії. Ця пора його діяльності, що повністю належить ще епосі

вікінгів, висвітлена в сагах і драпах з широким використанням східноєвропейських, руських епічних мотивів, що входили до загального дружинного фонду. Повернувшись до Києва з казковими багатствами, Харальд домагається руки Єлизавети Ярославни. І вся його подальша доля – повернення до Норвегії, утвердження на престолі, тривала боротьба з сусідніми королями і, нарешті, героїчна загибель в битві за англійський престол – це вже, власне, Середньовіччя [4].

Зазначені шлюби – Ярослава з Інгігерд і Єлизавети з Харальдом – були складником послідовної зовнішньої політики Ярослава Мудрого. Розглянемо цю політику детальніше.

Згідно з останніми дослідженнями [11] у 1010–1020 рр. політична ситуація в Прибалтиці вочевидь цікавила Ярослава, він прагнув захистити державні інтереси в даному регіоні. 1018 чи 1019 року син Ярослава Ілля оженився з Естрід, сестрою Кнута Могутнього [9, с. 476–488]. 1019 р. Ярослав взяв шлюб з Інгігерд, донькою шведського короля Олафа. Як ми вже згадували вище, ці союзи зміцнили політичний і військовий альянс Русі, Данії і Швеції проти Польщі.

На початку 1020-х рр. ситуація в Скандинавії зазнала змін, коли новий шведський король Анунд-Якоб уклав союз з Олафом Харальдссоном. Виникла військова конфронтація між Данією, з одного боку, і шведсько-норвезькою коаліцією – з другого. Ярослав і Русь підтримували в даній конфронтації Швецію та Норвегію. 1028 року Олаф Харальдссон зазнав поразки від данського короля Кнута і попросив притулку на Русі. Незважаючи на те, що Олаф помер 1030 року, русько-скандинавські взаємини не змінилися. Як перебування Магнуса на Русі, так і ворожі, відповідно до саг, відносини між Ярославом Мудрим і сином Кнута Свейном Альфівасоном свідчать на користь пронорвезької орієнтації Ярослава.

Оповідь про подорож Карла і Бьорна містить численні вказівки на політичні відносини й торговельні зв'язки між Руссю і Норвегією, а сага про Магнуса Доброго і Харальда Суворого в "Гнилій шкірі" [22] є характеристикою політичних взаємин між зазначеними державами. Це стисла декларація ворожнечі між

Ярославом і Свейном Альфівасоном після смерті Олафа Харальдссона. Тоді ж Русь надала притулок ворогам Свейна, що раніше підтримували Улава Харальдссона. Ярослав виховував сина Олафа, Магнуса. Коли Магнус повернувся до Норвегії 1035 р., він усунув Свейна і посів норвезький трон. Харальд Суворий був родичем Магнуса й Олафа Харальдссона. Він брав участь у битві при Стіклекстаді і також знайшов пізніше притулок на Русі та, пам'ятаємо, оженився з донькою Ярослава Єлизаветою. У цьому контексті відносини між Ярославом і Свейном, як вони змальовані в сагах, виглядають досить правдоподібно. Ворожість Ярослава щодо данської Норвегії в 30-ті роки XI століття була продовженням його балтійської політики 20-х років.

Сто років потому Мстислав Володимирович ретельно відновлює створену в середині XI ст. картину "політичної рівноваги", оновлюючи династичні зв'язки і зі Швецією, і з Данією, і з Норвегією. Ці відносини лишалися стабільними й міцними. Взаємини між двома культурами – руською і скандинавською – в епоху Володимира Мономаха і Мстислава продовжували розвиватися [13; 14, с. 462–466]. Проте, на відміну від IX–XI ст., вони здійснювалися переважно в політичній сфері.

Загалом, династичні зв'язки між правлячими дворами в епоху феодално-монархічних держав були дієвим засобом розвитку й регулювання політичних відносин, тому їх слід розглядати як закономірну форму еволюції русько-скандинавських зв'язків, що виражає перехід цих зв'язків у нову, державно-політичну якість. І знову слід констатувати, що ініціатива в розвитку цих взаємин належить Русі, де значно раніше, ніж у Північних країнах, конституювалася побудована на візантійських нормах концепція верховної феодалної влади. Творцем нової системи стосунків став знаний скандинавськими хроністами "конунг Ярицлейв", який до кінця своєї діяльності не лише претендував на рівноцінний візантійському титул "царя" [13; 14, с. 416], але й уміло зафіксував родинними зв'язками стабільні відносини зі скандинавськими королівствами, котрі

саме за правління Ярослава набувають системного характеру; форми міждержавних відносин – військово-політичних, торговельних, культурних і конфесійних – суттєво розширюються й урізноманітнюються. Отже, саме Ярославом Володимировичем було закладено підґрунтя для системи міжнародних династичних зв'язків руських монархів, що функціонувала до XIII ст. [24, с. 426-429].

Князівські шлюбні союзи XI–XII ст. – це також важливий показник тодішньої політичної і – до певної міри – культурної орієнтації Київської Русі. Як ми вже зазначали, Давньоруська держава була безумовно зорієнтована на європейський Захід.

Можемо підсумувати, що розгалужені династичні зв'язки руських князів з дворами європейських держав XI–XII ст. красномовно свідчать про велику політичну роль Русі в тогочасній Європі. У ті часи монарші шлюби служили тільки політичним цілям, і правителі європейських держав прагнули породичатися з могутніми київськими князями та заручитися їхньою підтримкою в дипломатичних і воєнних акціях.

Література

1. Алпатов М.А. Русская историческая мысль и Западная Европа XII-XVII вв. – М., 1973. – 476 с.
2. Богуславский О.И. Южное Приладожье в системе трансевразийских связей IX–XII вв. // Древности Северо-Запада России (славяно-финно-угорское взаимодействие, русские города Балтики). – СПб., 1993. – С. 132–157.
3. Джаксон Т.Н. Четыре норвежских конунга на Руси: из истории русско-норвежских политических отношений последней трети X – первой половины XI в. – М.: Языки русской культуры, 2002. – 192 с.
4. Лебедев Г.С. Эпоха викингов в Северной Европе. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1985. – 658 с.
5. Мельникова Е.А. Древняя Русь и Скандинавия: избранные труды. – М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2011. – 476 с.
6. Мельникова Е.А. Скандинавия во внешней политике Древней Руси (до середины XI в.) // Внешняя политика Древней Руси:

- юбилейные чтения, посвященные 70-летию В.Т. Пашуто. – М., 1988. – С. 45–49.
7. Мошин В. О периодизации русско-южнославянских литературных связей X–XV вв. // ТОДРЛ. – 1963. – Т. 19.
8. Муравьева Т.В. Сто великих мифов и легенд. – М.: Вече, 2002. – 480 с.
9. Назаренко А.В. Древняя Русь на международных путях: междисциплинарные очерки, культурных, торговых, политических отношений IX–XII веков. – М.: Языки русской культуры, 2001. – 784 с.
10. Назаренко А.В. О датировке Любечской битвы // Летописи и хроники: сборник статей. – М., 1984. – С. 13–19.
11. Наливайко Д.С. Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст. – К.: Основи, 1998. – 578 с.
12. Поэты XVIII века: в 2 т. – Л., 1972. – Т. 2. – 579 с.
13. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв. – М.: Наука, 1982. – 599 с.
14. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. – М.: Наука, 1981. – 608 с.
15. Рызевская Е.А. Сведения о Старой Ладогe в древнесеверной литературе // Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях; вып. 11 / Институт истории материальной культуры. – М.; Л., 1945 – С. 51–65.
16. Baumgarten N. de. Génécologies et manages occidentaux de Rurikides russes du X au XIII siècles // OC. – 1927. – V. 9, № 9.
17. Einarsson Bjarni (ed.). Ágrip af Nóregskonungasogum: Fagrskinna – Noregs konunga tal. – Reykjavik, 1984.
18. Gallèn J. Vem var Valdemar den stores drottning Sofia? // Historisk Tidskrift. Copenhagen, 1976.
19. Hulda // Fornmanna sögur eptir gomlum handritum. – Kaupmannahöfn, 1831.
20. Kleiber B. Om namnet Ellisiv // Maal og minne. – 1974. – B. 1–4. – S. 51–52.
21. Koht H. Ellisiv // Norsk biografisk leksikon. – Oslo, 1926. – B. III. – S. 510–511.

22. Morkinskinna / Finnur Jónsson // Skrifter udgivet af Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. – Kōbenhavn, 1932.
23. Munch P. A. Kritiske Undersøgelser om vore Kongesagaers Fremstilling af Harald Sigurdssóns (Haardraades) Bedrifter i den græske Kejseres Tjeneste // Munch P.A. Samlede Afhandlinger. – Christiania, 1873. – В. I. – S. 505-554.
24. Russ H. Das Reich von Kiev. – Handbuch der Geschichte Russlands, Bd. 1. – Stuttgart, 1980.
25. Scriptores rerum danicarum medii aevi / Ed. J. Langebek et al. – Hafniae, 1773–1878.
26. Бедненко Г.Б. Елизавета Ярославна, королева Норвегии [Электронный ресурс] / Обе Пряхи (оф. сайт Г. Бедненко). – Режим доступа до ресурсу:
<http://pryahi.indeep.ru/history/elizaveta.html>
27. Джаксон Т.Н. О скандинавских браках Ярослава Мудрого и его потомков [Электронный ресурс] / Скандинавский информационный центр. – Режим доступа до ресурсу:
<http://norse.ulver.com/articles/jackson/marriage.html>

The article analyzes the development of the Russian-Scandinavian international relations in XI–XII centuries, fixed by dynastic royal marriages, their dynamics and characteristics; it clarifies the place of the marital relationship in the system of then interstate relations of Russia and Scandinavia and determines the Old Russian state's foreign policy vector that period.

Key words: Scandinavia, Ancient Rus, dynastic ties, Russian-Scandinavian international relations.

В статье дан анализ развития русско-скандинавских международных отношений XI–XII вв., закрепленных путем монарших династических браков, их динамики и особенностей; выяснено место брачных связей в системе тогдашних межгосударственных взаимоотношений Руси и Скандинавии и определен внешнеполитический вектор Древнерусского государства указанного периода.

Матримоніальні зв'язки руської князівської династії зі скандинавськими монаршими дворами в XI – першій половині XII століття

Ключевые слова: Скандинавия, Древняя Русь, династические связи, русско-скандинавские международные отношения.